

Шиян Д.С., доцент кафедри
кримінального, цивільного та
міжнародного права Інституту
управління та права Запорізького
національного технічного
університету, кандидат юридичних
наук, доцент

ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ПОКАРАННЯМ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Важлива роль в індивідуалізації покарання і досягнення його мети належить покаранням, не пов'язаним з позбавленням волі. До їх числа належить покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі для скорочення викладення - «позбавлення права...»). Слід визнати, що рівень наукового дослідження мети покарання у виді «позбавлення права...» та її складових видається недостатнім.

Згідно з ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України (далі для скорочення викладення - КК), «покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами» [1]. «Позбавлення права...» належить до числа покарань з вираженими превентивними потенціями, що реалізуються як у плані попередження здійснення злочинів самими засудженими (приватна превенція), так і іншими особами (загальна превенція) [2 с. 10].

Не зупиняючись докладно на аналізі дискусій з проблем загального й спеціального попередження, підкреслимо лише, що попередження є спеціальним у тих випадках, коли воно

адресоване певним групам чи категоріям осіб, а загальним - коли воно адресоване всім громадянам і спрямоване на утримання їх від вчинення злочинів під загрозою (страхом) покарання та пов'язаними з ним державним і громадським засудженням і різноманітними обмеженнями і позбавленнями прав і свобод [3, с. 109].

«Позбавлення права...» має на меті недопущення вчинення засудженим у подальшому злочинів із використанням певної посади або в результаті зайняття певною діяльністю. «Позбавлення права...» покликано забезпечити попередження вчинення повторних злочинів, пов'язаних зі службовою, професійною або непрофесійною діяльністю винної особи [4, с. 142]. Мета приватної превенції при застосуванні цього покарання досягається усуненням винного з певної сфери діяльності, позбавленням його можливості використання прав, повноважень або професійних функцій, зловживаючи якими він вчинив злочин. Про ефективність приватно-попереджувального впливу «позбавлення права...» свідчить те, що воно виключає можливість спеціального рецидиву, принаймні, у період відбування покарання. За даними вибіркового узагальнення судової практики, рецидив після засудження до «позбавлення права...» склав 5,1% [2, с. 10]. Запобігання вчиненню нових злочинів самим засудженим при застосуванні покарання у виді «позбавлення права...» характеризується двома аспектами. По-перше, це запобігання завдяки каральному впливу цього виду покарання на конкретного засудженого до нього. По-друге, це так звана індивідуальна профілактика, тобто запобігання вчиненню нових злочинів із використанням певної посади або певної діяльності, завдяки усуненню засудженого від посади або від діяльності, з якими було пов'язане вчинення злочину, за який цю особу засуджено до «позбавлення права...». В останньому випадку йдеться про усунення умови, що полегшує вчинення особою нових злочинів, пов'язаних з обійманням певної посади або із зайняттям певною діяльністю. Призначення цього виду покарання позбавляє засудженого можливості надалі зловживати посадою або вчиняти злочини, пов'язані із зайняттям певною діяльністю.

Запобігання вчиненню злочинів іншими особами - це так зване загальне запобігання злочинів. Застосовуючи покарання

до засудженого, суд таким чином констатує, що відповідні діяння є суспільно небезпечними і всі особи зобов'язані уникати їх вчинення. Сама можливість караності таких діянь виступає засобом стримування осіб, схильних до кримінально-протиправної поведінки [5, с. 138]. Соціально-превентивна роль розгляданого покарання характеризується також наданням загальнопопереджувального впливу, що не полягає лише в погрозі покаранням, породжуваному їм ефекту залякування, а сприяє виробленню у громадян позитивних соціально-правових установок, що забезпечують правомірну поведінку і підвищить соціальну активність громадян у правовій сфері [2, с. 10-11].

На думку В. К. Дуюнова та О. Л. Цветиновича, загальновизнано в теорії кримінального права й на практиці, що «позбавлення права...» є одним з найбільш ефективних, а отже, найбільш перспективних видів покарання. Про його ефективність свідчить той факт, що рецидив серед засуджених із застосуванням цього додаткового покарання у два рази менше рецидиву серед аналогічної категорії засуджених, до яких додаткове покарання не застосовувалося [6, с. 74]. Водночас Р.М. Гура справедливо робить висновок, що в результаті виконання «позбавлення права...» мета покарання досягається не завжди [7, с. 6; 8, с. 97-98].

Таким чином, основними та першочерговими складовими мети покарання у виді «позбавлення права...» є загальне та спеціальне попередження, а кара та виправлення засуджених, можуть бути лише віддаленими цілями покарання, їх можна досягти тільки після досягнення мети спеціальної превенції, що, однак, не виключає одночасного руху до всіх цілей одразу та взаємодії протягом цього руху. Запобігання вчиненню нових злочинів самим засудженим при застосуванні покарання у виді «позбавлення права...» характеризується двома аспектами. По-перше, це запобігання завдяки каральному впливу цього виду покарання на конкретного засудженого до нього. По-друге, це так звана індивідуальна профілактика, тобто запобігання вчиненню нових злочинів із використанням певної посади або певної діяльності, завдяки усуненню засудженого від посади або від діяльності, з якими було пов'язане вчинення злочину, за який цю особу засуджено до «позбавлення права...». В останньому випадку йдеться про усунення умови, що

полегшує вчинення особою нових злочинів, пов'язаних з обійманням певної посади або із зайняттям певною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (з наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.

2. Сафаров Н. А. Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид уголовного наказания: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Н.А. Сафаров. - М.: МГУ им. М. В. Ломоносова. Юрид. фак., 1988. - 22 с.

3. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та криминологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навчальний посібник / О. Г. Фролова. - К.: «АртЕк», 1997. - 208 с.

4. Саркисова Э. А. Роль наказания в предупреждении преступлений / Э. А. Саркисова. - Минск: Наука і тэхніка, 1990. - 158 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. - [4-те вид., переробл. та доповн.]. - К.: Юридична думка, 2007. - 1184 с.

6. Дуюнов В. К. Дополнительные наказания: теория и практика / В. К. Дуюнов, А. Л. Цветинович. - Фрунзе: Издательство «Илим», 1986. - 240 с.

7. Гура Р. М. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Р. М. Гура. - Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2003. - 20 с.

8. Гура Р. М. Застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю / Р. М. Гура // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення: матер. міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 25-26 жовт. 2001 р.) / редкол.: Сташис В. В. (голова ред.) та ін. - К. - Х.: «Юрінком Інтер», 2002. - С. 96-98.